

XOSIYAT RUSTAMOVA SHE'RIYATINING YETAKCHI G'OYALARI

Xushnazarova Sevinch

Annotatsiya.

Ijod jarayonining boshidan oxirigacha ishtirok etadigan ruhiy quvvat, bu – tasavvur. Ijodiy tasavvur, to'g'rirog'i badiiy tasavvur qidiruvchan hissiyot, biror- bir hodisa yoki hodisalarning keskin aniqlika ega bo'lmagan, lekin ayricha tovlanib, ijodkorni o'ziga chaqirib turadigan ehtirosli, mavhum shakli. Shu ma'noda Xosiyat Rustamova she'riyati ham bizlarni o'z xayoliy dunyosiga ishonarli tarzda etaklaydi. shoiraning she'rlari mavzu ko'lami keng. Uning Vatan haqidagi bitiklari ham shunchalar samimiy, ta'masiz, rost-ki unda shoirlik pozitsiyasidan ko'ra chin farzandlik muhabbati hamisha ustun turadi. Ushbu maqolada Xosiyat Rustamova she'riyatida yetakchi g'oyalar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: She'riyat olami, adabiy janr, qofiya, she'r radifi, ijodkor olami.

Yuraginga sanchiladi tug'
 Yashamoqqa qo'yamaydi jonim
 Sening yo'ling bunchalar yorug'
 She'r maydoni – jang maydoni.
 (She'riyat, «Najot» to'plamidan, 2003 y.8-bet)

Shoirlikni yurakka sanchilgan tug' deb bilib, so'zlaridan lashkar tortib she'riyatning yorug', sof maydoniga, yuraklar jangiga otlangan Xosiyat Rustamova bu qutlug' maydonda o'z o'rnini topib ulgurdi. Yuqorida ta'kidlaganimiz kabi shoira o'zbek she'riyatiga 90-yillar suronida o'zining bir o'qishda sokin, ammo mazmunan etuk she'rlari bilan kirib keldi. Munaqqidlar fikricha: «XX asr o'zbek she'riyati o'zining sifat darajasiga ko'ra jahonning istalgan ilg'or she'riyati bilan yonma-yon tura oladi». Bas shunday ekan, o'tgan asrning nomdor shoirlari bilan bo'ylashish, ularning

kenja vakili sifatida «XX asr antologiyasi»dan joy olish ne baxtki X. Rustamovaga ham nasib etdi. Bundan 12 yil muqaddam O‘zbekiston xalq shoiri Usmon Azim shoiraning «Najot» nomli kitobiga yozgan so‘zboshisida shunday jummalarni keltirgan: «Xosiyat shubhasiz katta shoira. Didi va yuragi bor odam. So‘zlari nihoyatda rost, dardli va ajabtovur tarzda samimiy eng muhimi, mukammallikning cheksizligini anglagan va ijod ilohiy ish ekanligini tushungan ijodkor[1].

Uning o‘qish va uqishga jiddiy qarayotgani ham ko‘rinib turibdi. Men anchadan buyon bunday rost tuyg‘uli she‘rlarni o‘qimagan edim. Yurakdagi og‘riqni qog‘ozga ko‘chirish hammaga ham nasib etavermaydi. Xosiyat bu og‘ir ilhomli ishni udda qilgan U mavzu izlab ko‘chaga qaramagan. Yurak cheksiz mavzu ekanligini pokiza iqtidor bilan his etgan. She‘r bir tomchi ko‘z yoshga aylangan yurakdan iborat ekanligini anglagan. Tuyg‘ulari tinch va juda chindir[2].

U mavzu izlab ko‘chaga qaramagan. Yurak cheksiz mavzu ekanligini pokiza iqtidor bilan his etgan. She‘r bir tomchi ko‘z yoshga aylangan yurakdan iborat ekanligini anglagan. Tuyg‘ulari tinch va juda chindir. Ularda ichki bir shiddat – shoirlik jo‘shib turibdi». Shoir haq, chindan ham yurakdagi og‘riqni qog‘ozga to‘kish va o‘zgarlar ifoda etolmaydigan yo‘sinda ohangli ifodalash Yaratganing oliy ne‘mati, saralargagina beriladigan oliy rutbadir. “Sheriyatda inson yuragining sir asrori aks etadi. Inson yuragining sirli tomoni shundaki, u dunyoni avvalboshdanoq zabt etilgan holda keladi. Shuning uchun non deb yig‘lamaydi u, obro‘ deb o‘kinmaydi. Yurak-g‘oyibdan kelib ichimizga o‘rnashgan elchi. U alaloqibat o‘sha g‘oyibning irodasiga bo‘ysunadi. She‘riyat esa ichimizdagi elchilarning xos suhbatidir”[3].

Xosiyat Rustamova yuragini so‘ylata olgan Usmon Azim aytmoqchi «mavzu izlab ko‘chaga yurimagan yurak cheksiz mavzu ekanligini pokiza iqtidor bilan his etgan dilbar shoira “Uning ijodi yog‘i yerdan uzilgan» mavzular uchramaydi. Ijodkorning Vatan va ozodlik, urush va tinchlik, hayot va o‘lim, tabiat va inson, mehr va muhabbat haqidagi betakror she‘rlarida garchi mavzuviy an‘naviylik ko‘zga tashlansada, uslub hamda ifoda yo‘sinidagi noan‘naviylik o‘quvchini hayratlantiradi.

Men hamon ortimga tashlayman qadam,
Ergashar kimlardan qolgan bu otim
qachondir yashagan biror kimsadan
Tarjima bo'lganga o'xshar hayotim.

(Xayol «Najot» to'plamidan. 5-bet. 2003 y.

Ruhiyatimizda isyon ko'tarayotgan jismimiz qafasini sindirgudek faryod urayotgan yurakning vash u yurak tarjimonining qog'ozga tizilgan dardlaridir bu –

Ollohning karami cheksiz, bepoyon, Yaratgan bir kuni,

Meni olib tan, Boshqa mamlakatda Qachon bo'lsa ham

Nashr qilarmikan meni qaytadan?! Yo uning joniga tegdimmikan men, qiyofamda ming bir quvonchu g'ussa. Balki nashr etar – uning bag'ri keng Hech yo'q o'n ming nusxa,

Hech yo'q ming nusxa.

(«Ishg'ol» to'plamidan. 116-bet. 2011 y.)

Sir sinoatga to'la dunyoi dunda o'zni anglash istagi hamisha qalbimizda bezovtalik kayfiyatini uyg'otadi.

Gohi yolg'izlik hissi bag'rimizni o'rtaganida olamning qaysidir burchagida bizdek o'ylayotgan, bizdek dard chekayotgan va bizdek yashayotgan ruhdoshimiz bormi-yo'qligi haqida o'ylab qolamiz.

Buyuk Olmon mutafakkiri Iogann Vol'fgang Gyote: «YAngi davrning eng betakror yozuvchilari biror yangi narsa yaratganlari uchun emas, balki hammaga ma'lum gapni ulargacha hech qachon aytilmaganidek aytishga qodir bo'lganliklari uchun betakrordirlar»¹ degan fikrni bejizga aytmagan.

Shoirning tafakkur olami faqat o'zi yashayotgan jamiyat va davr bilan cheklanib qolmasligi butun borliqni qamrab olishi va oddiy insonlar ilg'amaydigan xodisalarni ilg'ashi bilan o'zgalarnikidan farq qiladi. Zero, badiiy asarning estetik mohiyati ijodkorning «yonib turgan dardi vositasida namoyon bo'ladi. Boshqacharoq aytganda, avvalo mavzuning, qolaversa butun asarni shakl va mazmunning hissiy-axloqiy-falsafiy qudratini inson nafasi, muallifdagi ehtirosli g'oyaviylik belgilab beradi[4].

Ijod jarayonining boshidan oxirigacha ishtirok etadigan ruhiy quvvat, bu – tasavvur. Ijodiy tasavvur, to‘g‘rirog‘i badiiy tasavvur qidiruvchan hissiyot, biror- bir hodisa yoki hodisalarning keskin aniqlika ega bo‘lmagan, lekin ayricha tovlanib, ijodkorni o‘ziga chaqirib turadigan ehtirosli, mavhum shakli. Tasavvurni ta’riflashning, nima ekanini aniqlashning qiyinligi, uning o‘zi aql-idrokni inkor etgani holda, aqlga mos estetik ko‘rinish topadi, u, mo‘jizaviylik, xayoliylik va karomat unsurlarini o‘ziga mujassam etgani holda, aql idrokni shartlilik bilan ”aldaydi”. Badiiy asarda shartlilik tarzida in’ikos etgan tasavvur mahsuli, u syujetli, badiiy qiyofami, majoziylikning turli ko‘rinishlarimi, qanday bo‘lmasin, sizni hayotiy reallik sifatida ishontira olmaydi, lekin uni badiiy reallik shaklida qabul qilasiz, undan hayratlanasiz , quvonasiz, qayg‘urasiz, xullas, aqlga quloq solmay, unga ishonasiz. Shunday qilib, tasavvur orqali ijodkor sizni bo‘lmagan narsaning bo‘lganligiga yoki uning shunday bo‘lishi kerakligiga ishontiradi.

Shu ma’noda Xosiyat Rustamova she’riyati ham bizlarni o‘z xayoliy dunyosiga ishonarli tarzda etaklaydi. shoiraning she’rlari mavzu ko‘lami keng. Uning Vatan haqidagi bitiklari ham shunchalar samimiy, ta’masiz, rost-ki unda shoirlik pozitsiyasidan ko‘ra chin farzandlik muhabbati hamisha ustun turadi

Vatan! Vatan!

Va yana Vatan!

Yo‘qdir buning aslo talqini To‘lab bo‘lmas hech narsa bilan Vatanningda yashash haqini

(Vatan. «Ishg‘ol» to‘plamidan. 120-122 bet. 2011 y.)

Ko‘p hollarda Vatan mavzusidagi she’rlarda yurtning bog‘u-rog‘i, tog‘u- darasi, buyuk o‘tmishi va ulug‘ bobokalonlari va ularga sodiq bo‘lish ahdi tasvirlanadi, ifodalanadi. Xosiyat Rustamova ijodida esa Vatan shu qadar muqaddas va ilohiyki, shoira uni bebaho tumor kabi yuragining qatida yashiradi.

Shoiraning Vatan sha’niga bitilgan she’rlari nostalgiya mahsulidir.

Yaxshiyam, uzoqda bo‘lsa ham borsan, Turibman poyingga to‘kilmoqqa shay Esim yo‘qligida shu so‘zni aytsam – Tuyuldi obro‘yim tushadiganday.

Vatan – buyuk! Vatan bu er sharida, Shu yoshimga qadar anglamay o‘tdim Bugun
Gollandiya ko‘chalarida

Kelar seni juda quchoqlab o‘pgim

Tarixdan ma’lumki ijod ahli erk va ozodlik uchun hamisha, hamma davrda kurashib yashagan. Fikr erkinligi, ruh ozodligi qalam sohiblariga suv va havo kabi zarur bo‘lgan. Zero ozod so‘zdan ozod she’r tug‘iladi:

Osmon har maysadan boshlar so‘roqni, Zaminning ko‘ksiga sanchib olar tug‘.
Yong‘oq yorib chiqar yashil po‘stloqni – Tuproqdan otilib chiqar har urug‘.

(Ozodlik. «Ishg‘ol» to‘plamidan. 5-bet. 2011 y.)

Hatto maysa ham osmonga intiladi, bo‘y cho‘zadi, yong‘oq ham yashil po‘stlog‘ini yorib chiqadi, tuproqdan otilib chiqqan har urug‘da ham umidvorlik hissi bor. Ey inson! Sen o‘z qobig‘ingni qachon yorib chiqasan? Qachon nafsing va xudbinliging ilkidan qutulasan? Qachon ruhing ozod bo‘lib, jismingga bandi bo‘lmaysan? Shu kabi savollar qiynaydi shoirni.

“Fikr mustaqilligi kishining atrofdagi narsa-hodisalar borasida bironing og‘ziga qarab o‘tirmay, o‘zicha munosabat bildirishida yuz ko‘rsatadi. Mustaqil fikr – muayyan voqe-hodisa yuzasidan ma’lum asoslarga tayangan holda kelingan to‘xtamdir, aslida. Har bir odam olam hodisalarini o‘z ko‘zi bilan ko‘rgani, o‘z ruhiyatiga muvofiq idrok etgani va o‘z intillekti darajasida izohlagani uchun ham u haqda o‘ziga xos to‘xtamga keladi. Mustaqil fikr o‘zgalarning qarashlariga o‘xshamasligi bilan ajralib turadi”[5].

Ijodiy erkinlik bo‘lgan joydagina ijodkor o‘zini namoyon eta oladi. Ming shukurkim xurlik nasimi elgan zaminda va zamonda yashayapmiz. Huquqiy – demokratik, inson erki va manfaatlari cheklanmagan jamiyat barpo etmoqdamiz.

Mustaqil diyorumizda yashashga, mustaqil ijod qilishga, o‘z iste’dodini yuzaga chiqarishga imkoniyatlar etarli. Ammo, shoiraning g‘ami faqat er usti g‘ami emas, u juda pinhon g‘amdir.

Taxlikali dunyomizda yurt farovonligi, millatlar hamjihatligini ko‘rolmaydigan, er yuzida sodir bo‘layotgan notinchliklardan manfaatdor bo‘lgan insonlar topiladi.

X. Rustamova shunday qabix va manfur kimsalarga nisbatan nafratini yashirmaydi:

Otilib boryapman Dengiz qa'riga,
 Xas va ko'piklarni surib har tomon.
 Umrimning beo'lchov sarhadlarida
 qayiqlar chayqalsin osuda, ravon.
 To'lqinlar dahshati bermasin xalal,
 Bo'ron, sel bir kelib-ketaversin shod.
 Hayot o'z yo'liga tushsin loaqal-
 Mayda baliqlar ham yashasin ozod.
 Yutib yubormasin Dengiz qurg'ur och,
 Butun er yuziga taralsin shu'la.
 Dunyo katta-kichik baliqqa muhtoj,
 Faqat timsohlar bor.
 Bordir akula...

(«Ishg'ol» to'plamidan. 136-bet. 2011 y.) yoki

Raxmi kelsa bo'ldi Xudoning,
 Bo'ldi ranging bo'lmasa somon.
 Faqatgina sog' bo'lsa joning,
 Faqatgina yurt bo'lsa omon.
 Chayqalmasdan tursa ona er,
 O'zgarmasa bog'larning tusi.
 Tushlarimga qaytib kelaver-
 Tushimda yo'q taqiq belgisi.

Tan sog'ligi, yurt omonligi, ona erning chayqalmasdan turishi, notinch olamda Tinchlikning barqaror bo'lishi XXI-asrning global muammolaridan sanalmoqda. X.

Rustamova «Osmondagi uy» nomli ilk to‘plamida «Sizga gullar taqdim etolmasman, yo‘q!» deb nomlangan balladasida Urush mavzusiga to‘xtalgan. Hajman kichkina bo‘lsa-da bu doston orqali Afg‘on urushining dahshatli asoratlarini tasvirlashga uringan shoira, birgina oilasi misolida urushning beshafqatligini, undagi yo‘qotishlar jarohatining nechog‘li og‘riqli ekanini ifodalaydi:

Avtomat, tanklarni O‘ynamang deysiz

O‘yinchoq o‘ynasa Murg‘ak bolalar.

Bilaman ko‘zingiz oldiga kelar

Avtomat tanklarga to‘lgan dalalar...

Kuzatib turardim, Jajji Javohir,

Avtomat otilsa... Kulganligini...

Shuni deb... qaerdan biladi axir,

Dadasin do‘stlari o‘lganligini...

(Sizga gullar taqdim etolmasman, yo‘q!

«Osmondagi uy» to‘plamidan, 1997 yil. 30-bet)

Sir emaski hech qanday urush qurbonsiz bo‘lmaydi. Uning asorati yillar, balki asrlar davomida insonlar taqdirida bitmas jarohat singari iz qoldiradi. quyidagi hayotiy bitiklarda II - jahon urushining qaqshatqich zarbasi davrlar o‘tsada ta’sirchan nabira xayolida mash’um xotiralarning yangilaveradi.

Besh yilmi, o‘n yil oldin,

Ko‘rib eski al‘bomni.

Suratin topib oldim-

Urush ko‘rgan bobomni.

Kechagidek esimda-

Hamma tomon qor edi.

Eh, men ko‘rgan rasmda,

Oyoq-qo‘li bor edi.

Xotira o‘tar jondan,

Esga tushsa-cho‘qir dil,

Shu suratni bobomdan,

Yashirganman necha yil.

Bobom o‘tdi. Suratni

Devorga osdim so‘lg‘in.

Ot qilib avtomatni

O‘ynab yuradi o‘g‘lim.

(«Avgust» to‘plamidan. 35-bet. 2008 y.)

Sovuq qurolning sovuq qilmishi nechalar yostig‘ini quritdi. Bu ro‘yi zaminda eng muqaddas sanalgan insonni, inson u yoqda tursin, hatto kichkina qumursqani ham hayotiga zomin bo‘lishga Tangridan o‘zgani haqqi yo‘q: X. Rustamova ijodi va kitoblarining salmog‘i tadqiq etishga arziydi. Zero shoiraning badiiy hamda poetik tili tushunishga, tushuntirilishga molik, she’rlaridagi obrazlar beqiyos, besarhad...

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Rustamova Xosiyat. Osmondagi uy: She’rlar – Toshkent : Yozuvchi, 1997.
2. Rustamova, Xosiyat. Najot: She’rlar. - Toshkent.: «Ma’naviyat», 2003. – 120 bet.
3. Rustamova, Xosiyat. Rido: She’rlar. - Toshkent.: «Yangi asr avlodi», 2004.
4. Hatomav N. Sarimsaqov.B. Adabiyotshunoslik terminallarining ruscha- o‘zbekcha izohli lug‘at - Toshkent.: O‘qtuvchisi. 1979.
5. D. Quronov, Z. Mamajonov, M. Sheralieva. Adabiyotshunoslik lug‘ati. – Toshkent: Akademnashr. 2013. – 408 b.